

ROMÁNIA

Kegyess varázslat...

A BUKARESTI BULANDRA SZÍNHÁZRÓL

(VISSZATEKINTÉS)

Tizenkilenc esztendővel ezelőtt, 1960 szeptemberében a román színjátszás kivételes nagyszonyjának, a 87 éves Lucia Sturdza Bulandrának vezetésével, akkor még Municipal néven, vendégszerepelt a bukaresti együttes Budapesten. Sikerrel játszottak Az ügynök halálát, Jean Sament Mamouret-ját, amelyben Bulandra asszony tündökölt, L. Demetrius Három nemzedék című drámáját és az Éjjeli menedékhelyet — Liviu Ciulei rendezésében. Ez időben pedig, a kölcsönösség jegyében a budapesti Madách Színház a román fővárosban vendégszerepelt.

Ez volt az az évad, az 1960/61-es, amikor Ciulei rendezésében Shakespeare Ahogy tetszik című drámáját a színház műsorra tűzi, s látvány, filozófia, történeti gondolkodás útján egyike az első előadásoknak, amelyek nyomán Pintilie, Penciulescu, Esrig nevével jelezhetően is, a román színi élet nemcsak nemzeti értelemben újult meg, hanem a világ színjátszásának jelentős tényezőjévé is vált. Bulandra asszony halálát követően a színház felvette nagy művészeinek nevét, s történetükben az első külföldi, budapesti vendégjátékukat követően bejárták Európát, kétszer szerepeltek a Szovjetunióban, világfesztiválokon szereztek elismeréseket. Nemrégiben érkeztek vissza amerikai vendégszereplésről, s hazánkban Nyugat-Berlinbe átutazóban, öt estén játszottak.

Nemcsak külföldön, otthon Bukarestben is esemény és adomány tehát látni a Bulandra együttesét.

Magam másfél esztendővel ezelőtt hol hivatalos segítséggel jutottam be, máskor a szerencsére hagyatkozva téli hidegben sokakkal ácsorogtam belépőjegy reményében a Bulandra bejáratánál. Estéim javát ebben a színházban töltöttem, hallgatván a hozzáértők tanácsára. Hiába kerestem a színlapokon a hatvanas évek elején feltűnt nagy rendezőnemzedék nevét, már csak Ciuleiét találtam; a többiek szinte már évek óta nem dolgoznak. Van aki kivándorolt, mások huzamosabb ideje hivatalos engedéllyel nyugatnémet, francia, amerikai színházakban rendeznek. Mint ahogy Ciulei is teszi, évente egy-egy produkcióra hazalátogat, s az esztendő javában külföldön játszik színházat.

Az említett bukaresti látogatásom alkalmával négy estén tapasztalhattam: mi csoda összehangolt, hivatásában felemelően közösségi együttes a Bulandra társulata. Néhány emlékezetes mozzanatot ebből az élményből! Az a tehetségben kivételes, Ruttkai Éva-méretű Gina Patrichi, aki előző este Hedda Gablerként monumentális következetességgel, rafinériával, a be nem teljesített álmok gonoszságától vezetve pusztította maga körül a világot, következő este a Liviu Ciulei rendezte P. Foster I. Erzsébet című drámájában két órán át fekete trikóban szaladt, dolgozott, kellekeket hordott és alakította egyebek között Medici Katalint. Ebben a fizikailag is nagy készenlélet igénylő közösségi szellemben dolgoztak a többiek is, effajta hajlandóság nálunk a polgári társalgási színjátszáson iskolázott színészeinkről el se képzelhető. S még egy mozzanatról. Dan Nuțu, a fiatal színész több szerepet is játszott,

amellett, hogy ő is kellékezett. A művészi átlényegülés döbbenetes pillanatát terem-
tette meg akkor, amikor az egyik jelenet végén kivitte a bútorát, megfordult, s a
mélyből felugrott a körkörös aréna deszkájára. S ebben a villanásnyi mozdulatban
átlényegült: mire földet ért, már a púpos, nyomorék Sir Cecilként érkezett az emel-
vények középre.

Hogy mi ennek a közösségi munkának a benső ereje, arról a közelmúltban a
bukaresti A hét című lapban Irina Petrescu beszélt Sugár Teodornak: „Azt hiszem,
a legfontosabb mozzanat Lucia Sturdza Bulandra fellépése volt, ő verbuvált össze
egy társulatot, és kezdte nevelni tervszerűen a munka tiszteletére, a legtisztább
civilizált és családi kapcsolatok szellemében, úgy, hogy a társulat minden tagja
pontosan tudta, milyen feladatai, jogai és kötelességei vannak. Ezen a kulturált kap-
csolaton és munkaviszonyon mai napig sok minden múlik... A színésznek a színház
egész műsorára rálátása van, jogának és kötelességének érzi, hogy legjobb belátása
szerint és a színház érdekében felülbírálja.” A benső munkáról pedig így vallott
Irina Petrescu: „Egyetlen szó, egyetlen gesztus, egyetlen pillanatnyi színpadi jelenlét
sem lehet véletlen, egyedül a rendező szeszélye nem adhatja meg a magyarázatát.
Nálunk nem lehet azt mondani a színésznek »Csináld így, mert így jó, most nem
tudom megmondani miért«. A színész mindent meg tud csinálni, közülünk bárki
fejre is áll, ha kell, de szükségét érezzük annak, hogy amit csinálunk, annak meg-
legyen a művészi indoka, fedezete.”

S ezt az egységes szellemet, magasrendű játékindelligenciát tapasztalhattuk e
mostani vendégszínházakon is, kiváló művészek, Florin Pittiş, Ion Caramitru, Marin
Moraru, Victor Rebegniuc és a többiek játékában.

(A VENDÉGSZÍNHÁZ)

Három előadással jött el hozzánk a Bulandra együttese, valamennyi Liviu Ciulei
munkásságát dokumentálta. A rendezői életművet tekintve, tágabb összefüggések
elemzésére és megismerésére teremtettek alkalmat; más vonatkozásban viszont ez
némi szűkösöget is eredményezett, mert nem ismerkedhettünk meg például a kitűnő
Taub János művészi képességével. Akit a temesvári Állami Magyar Színház egykori
kiváló rendezője- és vezetőjeként tartunk számon, s aki jó ideje a Bulandra Színház-
ban dolgozik.

Büchner Leoncé és Léna című vígjátéka kilenc éve szerepel a színház műsorán,
Caragiale Az elveszett levél című klasszikus vígjátéka hetedik éve élő produkció.
A legfrissebb, Shakespeare Viharja, a múlt évad szenzációját jelentette; ebben a
hangvételnél olvashattuk például Halász Anna méltatását A Hétben és Kántor Lajos
jegyzetét az Utunkban.

Átélt és hírekkel fokozott lelkesült várakozásban fogadtuk tehát a Bulandra
Színházat. S a kivételesnek járó figyelem és kitüntetés okozhatta talán, hogy a
három előadásra visszatekintve némi csalódásról kell beszámolni. A magasrendű
igényesség körében fogant ez az elégedetlenség, nem abban a kisszerű fanyalgásban,
hogy akár minálunk, mindennapos produkciókat láthattunk a Bulandra előadásában.

Ciulei művészetének csaknem évtizedes esszenciáját láthattuk tehát. Ebből kö-
vetkezően összefoglaló kérdésként — az alkalomhoz illően a Vihar Prosperójához
hasonlatosan — kérdezhetjük: miben áll a kiváló román rendező varázslata, hogy
látja és láttatja a világot? Miféle döbbenet által lát esélyt arra, hogy ki-ki egyéne-
ként és emberiségmértékben tisztuljon és a világ haladjon előre?

„A világ szép és hatalmas” — adta a Leoncé és Léna ironikus mottóját, s a
vastraverzek között jupiterlámpák fényében eljátszik vígjátéki hangvétel helyett egy
keserű komédiában fogant filozofikus cirkuszi játékot. Nemcsak Büchnerhez hív, és
Shakespeare Ahogy tetszikjének modern parafrázisaként találó ez az előadás; jelen-
kori érvényességére tudja emelni a történetet. Hatalmi elrendelésekkel, a cselekvés
lehetetlenségének és a fölöslegesség érzetének korában is az érzelmek őszintesége
minőséget, megtartó erőt és védelmet jelent. Nehéz és kegyetlen erre rátalálni, mert

manapság bizonyos pontok immár bajosan lehelők fel, mondja Büchnerrel Ciulei. De a valóságosan kialakítható kapcsolatok hitében, s felismerésében a gyakorolható-ság mégse reménytelen. A befejezés tagolása nyomatékositja igazán Ciulei üzenetét. Büchnernél a helyzet inkább társalgásban fogan, ebben az előadásban, midőn a közönség már a boldog végnek tapsolna, akkor Leonce előbbrelép, s mint korábban is más szereplő, ha filozofikus mondandója volt, közvetlenül a közönséghez szól: „Menjenek szépen haza, de ne felejtsek el a szónoklatokat, prédikációkat és verseket, mert holnap...” — és itt megáll Ion Caramitru, Leonce alakítója, és kis szünet után újra ismétli: „...mert holnap...”; s már nem is olyan önfeledt ez a tanulság, aztán kivár, s újra szól „...mert holnap...” s a várakoztatással máris keserű feszültséggé fokozza a várható tanulságot. S a rejtelmes, visszafogott mondandó a játékra immár hátratekintve is átsugárzik, mindaz a nevetés és bolondozás, most tűnik ki igazán: szenvedés árán teremtett. Mint a *pillanat*, a játék megszervezett győzelmének vagyunk részesei. Csak semmi önfeledt, s előre való buzgó örömködés! És Leonce ismét belekezd „...mert holnap...” — most is kitart, de már csak egy pillanatra, s folytatja is: „...előlről kezdjük a komédiát.” Így zárul tehát a játék a szöveg- és játéktagolással a sosem bevégezhető, a küzdelemben kérdéseket sohasem lezárható tanulságával. A feszültség színpad és néző együttemű lüktetése már nem a sírás és nevetés, tehát nem is a játék, hanem a gondolat, az *üzenet* misztériuma.

S amint említettük, a Leonce és Léna az idő nyitottságát hangsúlyozza. Caragiale Az elveszett levél című darabjának előadása ebben a nézőpontban lefokozó. Noha bizonyos, hogy Ciulei másképp is meg tudta volna rendezni, mi a látottat érezzük kevésnek. Tudjuk, hogy az 1972-es bemutató óta szomorú változásra is kényszerült, hiszen a piperkőc megyei prefektust Toma Caragiu alakította, aki áldozata volt az 1977-es földrengésnek. A helyette játszó kiváló színész, Victor Rebegeanu ezúttal merev, és kedély híjával van. Változott Zoe személye is, most Mariana Mihuş alakítja; ő pedig nem mindig élezi a kapcsolat képtelenségét, s olykor csaknem melodramatikusként hat. Minthogy kettejük játéka jelentené az első két felvonás sodrát, a darab szinte érdektelen szalonjátékká fokozódik le. De hiányérzetünk abból adódik igazán, hogy sokszor a szöveg átüt az előadáson. Elegáns és nagyvonalú jellemkomédiát látunk, s Caragiale-t mi pokoli politikai satírának érezzük. Jelenkoriságában éppen. Múlt századi író nálunk nem is volt, aki ilyen kegyetlen fölényrel és epével színpadi világképet épített volna fel. Ez a Bulandra-előadás pedig Caragiale-t a mi Csikynkhez közelíti. Remek jeleneteket idézhetünk persze. Különösen emlékeztet a választás kutyakomédiája: ahogyan Farfuridi elcsépelte frázisait, mint örökérvényű szentenciákat, az egyedül üdvözítő „népboldogítás” ígését hirdeti: ahogyan a hallgatóság reagál, s közben Giţa, a rendőr, fekete öltözékben, széles karmájú kalapban a háttérben bonyolítja az eseményeket. Szervezi és irányítja a „nép-akaratot”. Mégis egészben szelíd, időben rögzített előadásnak tetszett ez Az elveszett levél. Vad nyersséget, rusztikus, mában lüktető színházi világképet hiányolunk benne. Helyette elegáns volt és artisztikus.

S főképpen ezzel az érzéssel vagyunk a Vihar előadása iránt. Tudjuk, hogy a díszlet a maga arányaiban nem fért el a budapesti színpadon, s ez némiképp a játékot, és az előadást is meghatározta. A szellem emberének erejéről szól a Ciulei fölfogásában látott Vihar. A több síkban építkező színpad sötétbarnasága talán egy könyvtárszoba hangulatát sugározza. Jobbra főnn egy kis íróasztal, fölötte a polcon egy fehér márványszobor: Napóleon. Hátral egy ajtó, ezen csak az éteri lények, Miranda, Ariel és Ferdinand jönnek be, mindannyian fehér ruhában. Ciulei abból a gondolatból építette föl az előadást, hogy Prosperónak a könyvtár jelenti a királyságot. S ez a könyvtár, maga a *sziget*. Az emberiség történelmének számos rekvizituma, a páncél, a szobortorzó és más, sáncot képezve határolta, gondolatában pedig kitágította ezt a példázatos történetet. Ciulei pontosan és tisztán építette fel az előadást: indításkor (Prospero kezében a maketthajóval) a történet arányát megteremteni öltözékekkel, jelenetezéssel tisztázza, miféle emberi természetek, szövetkezések törnek a szellem emberére. Az urak a politika képtelen csapdáját szervezik, Caliban,

Trinculo és Stephano a nép, az „istenáldotta szolganép”; milyen röhejesen hangzik, amikor Caliban „a szabadság” dolgában bömböli el magát. A harmadik kör: Ferdinánd és Miranda. Ha a hátsó ajtó kinyílik, messzi kékség, tenger és ég egybeolvadva tűnik fel: íme a szellem végtelenbe tartó álma! Fény igazából az ajtó kinyitásakor árad a játéktérre, egyébként szürke homály uralja ezt a szellemszigetet.

Az alkotó ember viharáról szól ez az előadás, csak mi valahogy nézői és nem részesei vagyunk ennek a varázslatnak. Kikerülhetetlen, szorongató valóságérzet helyett kegyes varázslattal szolgál Ciulei. Elegáns és nagyvonalú. Színpadán már-már túlzottan is minden áttetsző és pontos, nincs semmi nyersség, kuszaság.

Olvasom a biográfiát: Amerikától Ausztráliáig, Bukaresttől Nyugat-Németországig megállás nélkül dolgozik. Rendez. Egy-egy darabot többször is. Talán épp innen ez az elegáns magabiztosság. Kezébe veszi a darabot és varázslatosan színházat játszik.

És nem életet.

Ötletet és előadást hozni és vinni lehet.

Szenvedni és gyötrődni csak egyhelyütt.

ABLONCZY LÁSZLÓ

Radu Florescu—Ion Miclea: Tezaure Transilvane, la Kunsthistorisches Museum din Viena

A nagyszentmiklósi kincs a Kárpát-medence legszebb népvándorlás kori lelet-együttesének mondható. A művészi kivitelű korszok, csészék, ivóedények — összesen 23 darab — 1799-ben láttak napvilágot, s a kor joggyakorlatának megfelelően Bécsbe kerültek, s ma is a Kunsthistorisches Museumban láthatók. Előkerülése óta nagy számú tanulmány foglalkozott a leletekkel, a mai napig sem döntve el végérvényesen, hogy hol készült a kincs, kinek a megrendelésére, ki volt a tulajdonosa, ki rejtette el, mikor s miért. Ugyancsak megfejtetlenek — a sok kísérlet ellenére — mind a görög betűs, mind pedig a rovásírásos feliratok. A hatalmas, több százon felüli szakirodalom 1977-ben egy csodálatos kivitelű, részletes leírású, s a kérdéseket több oldalról boncolgató művel gazdagodott, László Gyula könyvével, melyet Rácz István művészi kivitelű, a kincset élénk varázsoló, s részleteiben is élővé tevő fotói kísérnek. (Corvina Kiadó, Budapest, 1977.)

Most újabb kötettel szaporodott a kincssel foglalkozó szakirodalom. A bukaresti Meridiane kiadónál jelent meg Radu Florescu és Ion Miclea „Tezaure Transilvane” (Erdély kincsei) című nagyformátumú, „reprezentatív” kivitelű kötete. A szerzőpáros nem ismeretlen. 1978-ban Romániában közösen készítették egy díszes kivitelű naptárt. („Aurul. Carpatilor”, Calendar al redistei Transilvania, 1978.) Anakronisztikusnak tűnhet, hogy régészeti szakkönyv esetében egy képzőművészeti kiadványt említünk — ám mindenképpen ide kívánczok, mivel e könyv „előzetesének” tekinthetjük. A naptár a nagyszentmiklósi kincs fotóival dekorált — Ion Miclea művei — s az ismeretterjesztő szöveget Radu Florescu művészettörténész írta. (Ld. Bálint Csánád: A nagyszentmiklósi kincsről — kétféleképpen. Tiszatáj, 1978. május, 32. évf., 99—102. o.)

A most megjelent kötet a mai Románia területéről származó, s a bécsi Kunsthistorisches Museumban levő régészeti és képzőművészeti emlékeket mutatja be. Az első fejezetben a *dák kincseket* (9—29. o.), a másodikban a *római emlékeket* (29—41. o.), a harmadik fejezetben a *szilágyosmlyói kincset*, majd az utolsó fejezetben — „last but not least” — a *nagyszentmiklósi kincset* tárgyalja. Mindegyik fejezetnél katalógusban adja a tárgyak leírását, majd a jegyzetek következnek. A fejezetek